

ЕКОНОМІКА ВОЄННОГО ЧАСУ

УДК 338.43:355.02(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.12820026>

Вплив воєнного стану на економічну стабільність аграрного бізнесу в Україні

Схабовський Олександр Миколайович,

магістр, Вінницький торговельно-економічний інститут Київського
національного торговельно-економічного університету, м. Вінниця, Україна,
<https://orcid.org/0009-0008-4167-4649>

Прийнято: 06.07.2024 | Опубліковано: 25.07.2024

Анотація: У статті розглянуто питання щодо впливу воєнного стану на економічну стабільність аграрного бізнесу в Україні. Використано такі загальнонаукові **методи дослідження**, як аналіз, синтез, порівняння й узагальнення. У **результатах** з'ясовано, що повномасштабне вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року в Україну зумовило значні виклики для провідних галузей України, зокрема й для аграрного сектору. До основних проблем, що постали перед аграрним бізнесом з початком війни, належить окупація частини території України, проблеми з логістикою, дефіцит працівників, обстріли сільськогосподарських угідь. Уряд України прийняв низку заходів для підтримки аграрного сектору та зовнішньої торгівлі в умовах воєнного стану. Ці заходи включали зниження податків, мінімізацію бюрократичних процедур для виробників аграрної продукції, надання дозволу для використання сільськогосподарської техніки без реєстрації, спрощення імпорту насіння. Попри всі виклики воєнного стану, деякі українські агрохолдинги змогли адаптуватися до нових умов і продовжити свою діяльність. Основними інструментами, які допомогли їм в адаптації, є: вихід

на нові ринки, упровадження інноваційних технологій, установлення партнерських відносин з міжнародними компаніями, диверсифікація виробництва. У післявоєнний період основними напрямками забезпечення сталого розвитку аграрного сектору мають стати відновлення людського капіталу та розвиток кадрового потенціалу аграрного сектору, активізація інвестиційної діяльності, технологічний розвиток і поступове відновлення технічних можливостей аграрного сектору, пошук нових ринків збуту для продукції. **У висновках** зазначено, що воєнний конфлікт повністю змінив умови ведення сільськогосподарської діяльності в Україні, що відобразилося на виробництві, логістиці й експорті сільськогосподарської продукції. Розвиток аграрного бізнесу в Україні в таких умовах та в період післявоєнного відновлення має значний потенціал, але вимагає відповідального підходу й співпраці різних сторін.

Ключові слова: державне регулювання, аграрний сектор, воєнний стан, інвестиції.

The Influence of Martial Law on the Economic Stability of Agrarian Business in Ukraine

Oleksandr Skhabovskiy

Master Degree, Vinnytsia Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Vinnytsia, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0008-4167-4649>

Abstract: *The purpose of the article was to analyze the impact of martial law on the economic stability of agrarian business in Ukraine. To achieve the goal, such general scientific **research methods** as analysis, synthesis, comparison and generalization were used. **The results** revealed that the Russian aggression against Ukraine, which began on February 24, 2022, caused significant challenges for the leading industries of Ukraine, in particular for the agricultural sector. Among the*

*main problems faced by agrarian business at the beginning of the war, the occupation of part of the territory of Ukraine, problems with logistics, a shortage of workers, shelling of agricultural lands were singled out. The Government of Ukraine adopted a number of measures to support the agricultural sector and foreign trade in the conditions of martial law. These measures included lowering taxes, minimizing bureaucratic procedures for producers of agricultural products, granting permission to use agricultural machinery without registration, and simplifying the import of seeds. Despite all the challenges of martial law, some Ukrainian agricultural holdings were able to adapt to the new conditions and continue their activities. The main tools that helped them adapt are: entry into new markets, introduction of innovative technologies, establishment of partnerships with international companies, diversification of production. In the post-war period, the main directions of ensuring the sustainable development of the agricultural sector should be the restoration of human capital and the development of the personnel potential of the agricultural sector, the activation of investment activities, technological development and the gradual restoration of the technical capabilities of the agricultural sector, and the search for new sales markets for products. **The conclusions** indicate that the military conflict has completely changed the conditions of conducting agricultural activities in Ukraine, which was reflected in the production, logistics and export of agricultural products. The development of agrarian business in Ukraine in such conditions and in the period of post-war recovery has significant potential, but requires a responsible approach and cooperation of various parties.*

Keywords: *state regulation, agricultural sector, martial law, investments.*

Постановка проблеми. До повномасштабного вторгнення російської федерації Україна до п'ятірки найбільших світових експортерів зернової та олійної продукції. Натепер український аграрний бізнес працює в надзвичайно складних умовах, оскільки частину виробничих потужностей окуповано, матеріалі ресурси та посівні площі знищено, а виробничі ланцюги постачання

– порушено. Загалом умови воєнного стану створюють серйозні виклики та загрози для розвитку аграрного сектору, проте, з іншого боку, у кризовий період кризи можна знайти можливості для розвитку, удосконалення і модернізації цієї галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Військова агресія в Україні стала однією з головних тем обговорення у світі. Багато вітчизняних і зарубіжних науковців висловлюють свої думки, припущення і прогнози щодо наслідків війни та її впливу на розвиток провідних галузей економіки України, включаючи аграрний сектор. Так, М. Негрей, А. Тараненко й І. Костенко у своїй праці дослідили стан аграрного бізнесу в Україні в умовах воєнного стану та визначили подальші кроки, необхідні для подолання найбільш значущих проблем у цій галузі [1]. І. Белкін акцентував увагу на тому, що сфера рослинництва в Україні зазнала серйозних втрат через низку вагомих факторів, зокрема тимчасово окуповані ворогом території та бойові дії на окремих частинах територій. Усі ці фактори унеможливають аграрний виробничий процес, збільшують терміни посівної та збору врожаю, призводить до загального зниження показників врожайності [2]. Проте, незважаючи на всі проблеми, експортна політика сільськогосподарської продукції України продовжується, оскільки це основне джерело доходу для країни, як зауважив С. Герасимчук [3].

І. Коновальчук і В. Ковальов, розглядаючи особливості державного регулювання сільськогосподарської галузі України в умовах воєнного стану, наголосили на тому, що крім зосередження на нагальних проблемах, аграрний сектор України потребує окремої уваги щодо створення довгострокової стратегії його майбутнього розвитку [4].

Д. Халізов у своїй праці зазначив, що одним з найбільш дієвих чинників розвитку агробізнесу в Україні є інновації, оскільки їх упровадження впливає на сучасний процес виробництва сільськогосподарської продукції, управління сільськогосподарськими підприємствами та загалом на розвиток аграрного підприємництва, піднімаючи його до нових якісних стандартів [5].

Н. Вдовенко та Ю. Перегуда присвятили своє дослідження вдосконаленню основних стратегій використання фінансових інструментів для забезпечення сталого розвитку підприємств аграрного бізнесу, з урахуванням досягнення економічної безпеки держави та впливу тіньової та поведінкової економіки [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розглянуті наукові праці показав, що невирішеним є питання забезпечення економічної стабільності аграрного бізнесу України на сьогоднішній день.

Мета статті – проаналізувати втрати та зміни у функціонуванні аграрних підприємств і дослідити вплив воєнного стану на економічну стабільність аграрного бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство є ключовою галуззю української економіки, яка забезпечує основне джерело доходів для приблизно однієї третини населення країни. Завдяки великій площі родючих земель, сприятливим кліматичним умовам і достатньо сприятливому інвестиційному клімату, Україна здатна не лише забезпечувати своїх громадян продовольством, але й експортувати сільськогосподарську продукцію для мільйонів людей в Азії, Африці, на Близькому Сході й інших регіонах світу.

Унаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації економіка України зазнала значних втрат. За даними опитування, проведеного Офісом з розвитку підприємництва та експорту, Дія.Бізнес і Advanter Group станом на грудень 2022 року, діяльність 9,9% підприємств зупинено, 21,8% – частково зупинено (без урахування окупованих територій). Загальні прямі втрати малого та середнього бізнесів оцінюються у 87 млрд дол. США. Бізнес-активність скоротилася, а експортери зіткнулися з обмеженими можливостями через блокаду портів, за винятком експорту зернових культур [7].

Агропромислова галузь є однією з основних складових національної економіки України. До початку війни ця галузь демонструвала щорічне

зростання на 5-6%, при цьому частка сільськогосподарського виробництва у ВВП становила 10%, а разом із переробкою сільськогосподарської продукції – 16%. Україна займала перше місце у світі з міжнародної торгівлі соняшниковою олією, третє місце з ріпаком і четверте з ячменем, а також була значним експортером іншої сільськогосподарської продукції (рис. 1).

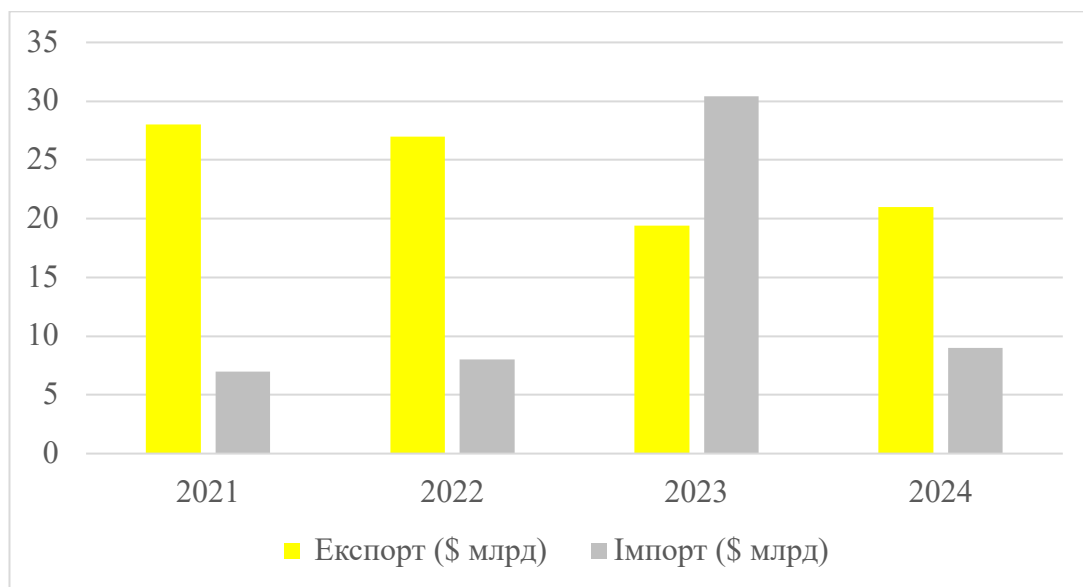

Рис. 1. Загальне виробництво агропродукції у грошовому еквіваленті її експорту та імпорту (2021-2024 рр.)

Джерело: [8].

Вторгнення російської федерації на територію України спричинило значні виклики для сільського господарства та продовольчої безпеки в усьому світі. До основних проблем, що постали перед аграрним сектором з початком війни, належать:

- окупація території України;
- логістичні проблеми;
- цілеспрямовані обстріли сільськогосподарської техніки;
- дефіцит працівників;
- наявність нерозірваних снарядів і замінованих полів [1].

Однією з основних проблем аграріїв залишається також збільшення розриву між внутрішніми та зовнішніми (експортними) цінами на сільськогосподарську продукцію. На початку російської агресії цей розрив становив приблизно 40 доларів на тонні зернових, а зараз він досягає 150 доларів, що свідчить про чималий статистичний розрив [2].

За результатами 2022 сільськогосподарського року виробництво зернових культур зменшилося на 37% порівняно з показниками 2021 року й становить майже 54 млн тонн. Виробництво олійних культур становить 17,5 млн тонн, що на 24% менше порівняно з 2021 роком [9].

Протягом 2022-2023 років у результаті бойових дій зруйновано або значно пошкоджено велику кількість аграрних підприємств. За різними оцінками втрати в основних виробничих засобах сільськогосподарських підприємств становлять майже 270 млрд грн, що становить приблизно 17-18% їх загальної вартості. У 2023 році капіталізація сільського господарства зменшилася майже на 8,7 млрд дол. США [10].

Україна втратила 19,3% своїх посівних площ з початку повномасштабного вторгнення. Наразі понад 5 мільйонів гектарів орних земель не використовуються. Через військові дії під ризиком пошкодження та забруднення опинилися 188 тисяч кв. км українських ґрунтів. Станом на липень 2023 року в зоні бойових дій було зафіксовано 298 тисяч гектарів лісових і 1 мільйон 438 тисяч гектарів трав'яних пожеж [2].

Військова агресія росії проти України також серйозно впливає на навколишнє середовище, ґрунти та якість води, що може мати негативні наслідки для розвитку сільського господарства в майбутньому. За даними Центру екологічних ініціатив «Екодія», воєнний конфлікт спричинив широкомасштабну й тривалу деградацію довкілля, зокрема ґрунтової екосистеми [11]. Мінування територій, пошкодження від обстрілів, зсуви ґрунту, залишки знищеної військової техніки на полях й інші прояви свідчать про серйозні порушення ґрунтового покриву з потенційно руйнівними наслідками як для здоров'я ґрунтів, так і для людей.

Попри ці виклики, деякі агрохолдинги змогли адаптуватися до нових умов і продовжити свою діяльність. Вони шукали альтернативні шляхи транспортування, застосовували нові технології для оптимізації виробництва та розширювали ринки збуту, щоб зменшити залежність від одного регіону [12]. До інструментів, що допомогли українським агрохолдингам адаптувати свою діяльність до умов воєнного стану, належать (рис. 2):

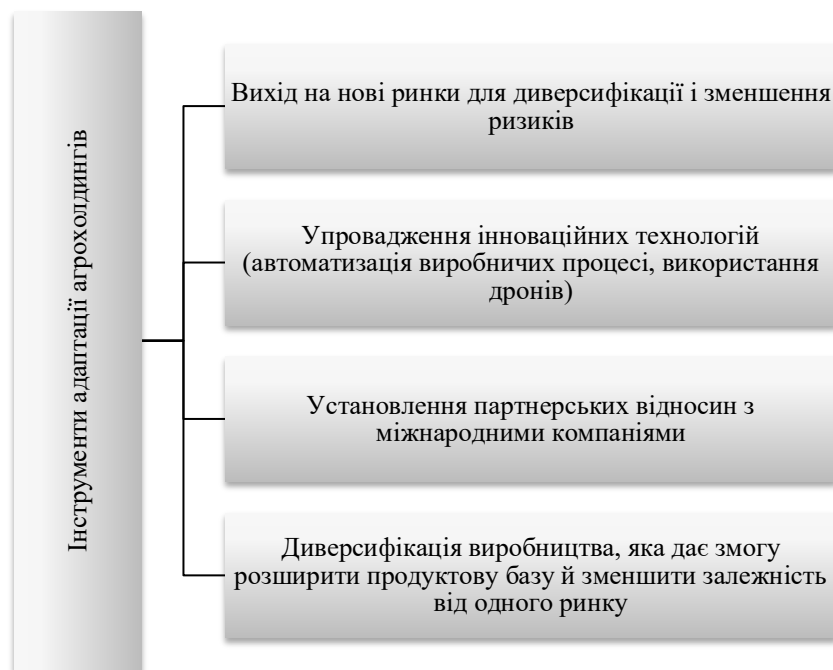

Рис. 2. Основні інструменти адаптації українських агрохолдингів до умов війни

Джерело: розроблено автором на основі аналізу джерела [12].

Успішними прикладами агрохолдингів, які змогли адаптуватися до змінних умов під час війни в Україні, є агродистриб'ютор ТОВ «Агросем», ПрАТ МХП, АТ Kernel, ТОВ «ТАС-агро».

Для підтримки агробізнесу Уряд України впровадив низку заходів, зокрема: мінімізація бюрократичних процедур для агровиробників; дозвіл використання сільськогосподарської техніки без реєстрації; спрощення імпорту насіння; упровадження нульової ставки акцизного податку; зниження ПДВ на пальне до 7%.

Для збереження і відновлення агробізнесу та забезпечення економічної стабільності в країні загалом необхідно забезпечити безперебійну й ефективну співпрацю органів влади, бізнесу й громадських організацій. Одним з прикладів ефективної взаємодії держави та бізнесу в забезпеченні стійкості аграрного сектору є програма державно-приватного партнерства у сфері сільського господарства. Ця програма передбачає співфінансування проєктів розвитку галузі державою і приватним сектором. Однією зі стратегій підтримки аграрного сектору в умовах війни є впровадження програм державного страхування врожаїв. Ці програми є важливим інструментом захисту від ризиків, пов'язаних зі змінами погодних умов, шкідниками й іншими небезпеками. В Україні діє програма державного страхування сільськогосподарських культур, яка реалізується Державною аграрною інспекцією. Страховий захист спрямовано на забезпечення безперервності, гармонійності та стабільності розвитку агробізнесу на аграрних ринках. Сьогодні український ринок аграрного страхування перебуває на етапі активного розвитку, проте ще не досяг повної зрілості, що залишає потенціал для подальшого прогресу.

У 2022 та 2023 роках аграрний сектор України отримав значну підтримку від Світового банку, Європейського інвестиційного банку, Уряду Німеччини, Японії та Канади [13]. Важливим кроком стала також ініціатива Уряду України щодо впровадження програми «ДАР» (Державний аграрний реєстр) – автоматизованої електронної системи для підтримки українських аграріїв. Одразу після заповнення реєстраційної форми та надання згоди на обробку персональних даних в Аграрному реєстрі створюється персональний електронний кабінет агровиробника, до якого автоматично завантажуються дані з інших державних реєстрів щодо його господарської діяльності, земельного банку, поголів'я тварин тощо. ДАР функціонує аналогічно до реєстрів сільгоспвиробників, які функціонують у всіх країнах-членах ЄС. Сільськогосподарські виробники, зареєстровані в ДАР, можуть подати заявки на отримання державних субсидій, цільових і субсидованих кредитних

програм, позик і технічної допомоги від Європейського союзу й інших міжнародних донорів. Запуск ДАР є значним кроком на шляху підготовки України до вступу в Європейський союз [14].

На початку вересня 2022 року в ДАР впроваджено перші програми підтримки для виробників, які обробляють від 1 до 120 гектарів земель або утримують від 3 до 100 корів. Перша програма передбачала виплату в розмірі 3 100 грн на гектар (з максимальним лімітом до 120 гектарів), друга – виплату в розмірі 5 300 грн на кожну корову.

Важливою складовою фінансово-економічного механізму національної економіки є інвестиційна діяльність. В умовах притаманної Україні соціально-економічної турбулентності та значних викликів для розвитку держави, роль інвестиційної діяльності в підтримці соціально-економічного розвитку на мікро- та макрорівнях суттєво зростає [15]. Збільшення інвестицій у провідні галузі країни, зокрема аграрний сектор, позитивно вплине на рівень інвестування в українську економіку загалом. Це підвищить конкурентоспроможність української економіки на глобальному рівні, збільшить обсяги виробництва, рівень зайнятості та ВВП [16]. У післявоєнний період основними напрямками забезпечення сталого розвитку аграрного сектору мають стати (рис. 3):

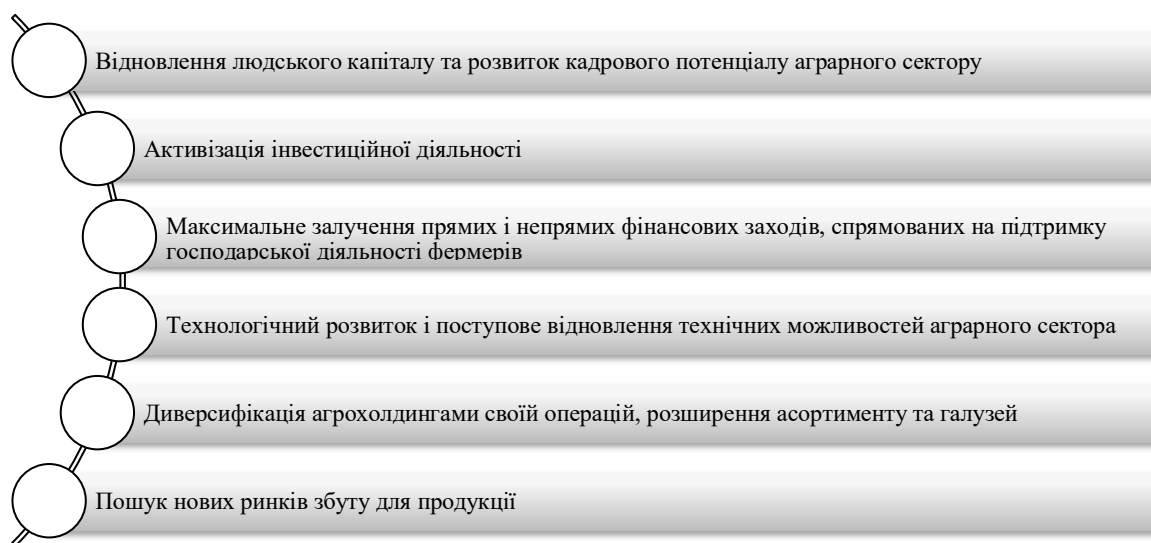

Рис. 3. Напрями забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України в післявоєнний період

Джерело: розроблено автором на основі аналізу джерела [4].

Для забезпечення сталого розвитку аграрного бізнесу важливими є не лише загальні економічні аспекти, а й такі, як тіньова економіка й поведінкові аспекти [6]. Вплив тіньової економіки на аграрний сектор може мати значні наслідки для поведінки учасників ринку. Це може призвести до збільшення ризику незаконної або недекларованої діяльності, що збільшує імовірність юридичних санкцій чи інших негативних наслідків для аграрних підприємств. Значущими економічними факторами є також коливання тарифів на енергоносії, що безпосередньо впливають на економічну ситуацію підприємства. Тому необхідно постійно вдосконалювати цінову політику та шукати шляхи зниження витрат на підприємстві. Значний вплив також має технологічний фактор, такий як використання конкурентами новітньої техніки й розробок, витрати на дослідження, наукові розробки та швидкість зношування техніки [17]. Лише шляхом розвитку ефективних механізмів контролю і регулювання та формування етичної культури в бізнесі можна досягти стійкого та довгострокового успіху в аграрній сфері, забезпечивши економічну, соціальну й екологічну стабільність.

Співпраця з ЄС та глобалізаційні процеси, які мають прямий вплив на Україну, вимагають від Уряду оновлення аграрної політики, ураховуючи такі аспекти, як створення сприятливих умов для наукових досліджень у сфері сільського господарства з огляду на сучасні виклики й пріоритети розвитку продовольчої системи. Також необхідним є впровадження високотехнологічних рішень для забезпечення прогресу в умовах кризи.

Висновки. Воєнні дії суттєво вплинули на аграрний бізнес в Україні. Воєнний конфлікт змінив умови ведення сільськогосподарської діяльності, що відобразилося на виробництві, логістиці й експорті сільськогосподарської продукції. Розвиток аграрного бізнесу в Україні в умовах воєнного стану та в період післявоєнного відновлення має значний потенціал, але вимагає

відповідального підходу та співпраці різних сторін. Забезпечення економічної стабільності аграрного сектору є ключовим завданням для формування стійкої економічної ситуації в країні загалом і підвищення благополуччя нації. Аграрному бізнесу необхідно пристосуватися до нових умов, щоб мінімізувати негативний вплив несприятливих факторів і використовувати всі наявні можливості. Ключовими завданнями для сучасних аграрних підприємств стають модернізація і впровадження передових технологій, оскільки це сприятиме зниженню виробничих витрат і збільшенню ефективності виробничих процесів.

Перспективи подальших досліджень слід убачити в розробці стратегій управління ризиками для забезпечення економічної стійкості агробізнесу України в умовах нестабільності.

Список використаних джерел

1. Негрей М., Тараненко А., Костенко І. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38> (дата звернення: 18.05.2024).
2. Белкін І. В. Дослідження факторів впливу на економічний стан аграрного ринку України в умовах воєнного часу. *Таврійський науковий вісник*. 2023. № 17. С. 39-43. URL : <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.17.5> (дата звернення : 18.05.2024).
3. Герасимчук С. Г. Забезпечення економічної безпеки та стійкості аграрного сектору України в умовах військового та пост-військового стану. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. № 1(11). С. 84-97. URL : <http://doi.org/10.32750/2023-0107> (дата звернення : 18.05.2024).
4. Konovalchuk I., Kovalov V. Specific features of government regulation of Ukraine's agriculture sector within martial law. *Public Administration and Law Review*. 2023. № 4. P. 18-25. URL : <https://doi.org/10.36690/2674-5216-2023-4-18-25> (date of access: 18.05.2024).

5. Халізов Д. В. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. № 79. С. 286-290. URL : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.48> (дата звернення : 18.05.2024).
6. Вдовенко Н. М., Перегуда Ю. А. Фінансові інструменти сталого розвитку підприємств аграрного бізнесу в аспекті економічної безпеки держави й впливу тіньової і поведінкової економіки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023. № 38. С. 504-510. URL : <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1107> (дата звернення : 18.05.2024).
7. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в листопаді 2022 року. *Дія.Бізнес - Головна сторінка*. URL : <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-listopadi-2022-roku> (дата звернення : 18.05.2024).
8. Державна служба статистики України. URL : <https://stat.gov.ua/> (дата звернення : 22.05.2024).
9. Мовчанюк А. В. Особливості управління маркетинговою діяльністю підприємств аграрного сектору України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-27> (дата звернення : 18.05.2024).
10. Костюк Р. В., Романов Р. О. Економічна політика України в аграрному секторі–інноваційні аспекти в кризових умовах. *Академічні візії*. 2024. № 27. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1110> (дата звернення : 18.05.2024).
11. Забруднення земель внаслідок агресії росії проти України. *Екодія*. URL: <https://ecoaction.org.ua/zabrudnennia-zemel-vnaslidok-rosii.html> (дата звернення : 18.05.2024).
12. Петруньок Д. С., Тегіпко С. М. Функціонування агрохолдингів в умовах військового стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління*

персоналом. 2024. № 2(74). С. 70-76. URL : <https://doi.org/10.32689/2523-4536/74-9> (дата звернення : 18.05.2024).

13. Денисюк Л. М. Механізми взаємодії бізнесу, влади і суспільства в Україні в особливостях воєнного стану (на прикладі агросектора). *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 4(10). С. 101-109. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/download/4319/4342> (дата звернення : 18.05.2024).

14. Цікаве про ДАР. *Державний Аграрний Реєстр*. URL : <https://www.dar.gov.ua/interesting-about-dar/diia-dlia-agrariiv> (дата звернення : 18.05.2024).

15. Riznyk D. Systemic and structural characteristics of investment activity in Ukraine. *Three Seas Economic Journal*. 2023. № 1. Р. 64-70. URL: <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2023-1-8> (дата звернення : 18.05.2024).

16. Музиченко А. О., Овчаренко Т. С., Сігаєва Т. Є. Стратегії залучення інвестицій в українську економіку: прогнози й виклики. *Академічні візії*. 2023. № 23. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30639> (дата звернення: 18.05.2024).

17. Гук О. В. Щодо економічної безпеки аграрного підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка і управління бізнесом*. 2023. № 4. С. 97-113. URL: [http://dx.doi.org/10.31548/economics14\(4\).2023.085](http://dx.doi.org/10.31548/economics14(4).2023.085) (дата звернення : 18.05.2024).